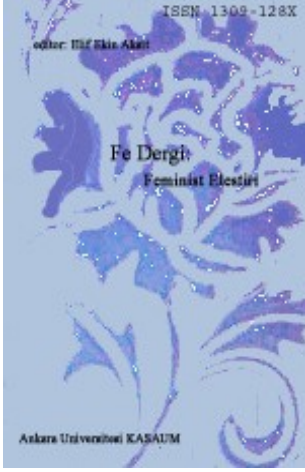

Yayınlayan: Ankara Üniversitesi KASAUM
Adres: Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cebeci 06590 Ankara

Fe Dergi: Feminist Eleştiri 12, Sayı 1
Erişim bilgileri, makale sunumu ve ayrıntılar için:
<http://cins.ankara.edu.tr/>

“Kız-Kıza Eğlence”: Mezuniyet kınası, Homosoyallik ve Gençlik Kültürü

Selda Tunç Subaşı

Çevrimiçi yayına başlama tarihi: 1 Haziran 2020
Yazı Gönderim Tarihi: 27.09.2019
Yazı Kabul Tarihi: 26.04.2020

Bu makaleyi alıntılanmak için: Selda Tunç Subaşı “Kız-Kıza Eğlence”: Mezuniyet kınası, Homosoyallik ve Gençlik Kültürü,” *Fe Dergi* 12, no. 1 (2020), 16-29.

URL: http://cins.ankara.edu.tr/23_2.pdf

Bu eser akademik faaliyetlerde ve referans verilerek kullanılabilir. Hiçbir şekilde izin alınmaksızın çoğaltılamaz.

“Kız-Kıza Eğlence”: *Mezuniyet Kınası, Homosoyallik ve Gençlik Kültürü**
Selda Tunç Subaşı *

Türkiye’de 2000’li yıllarda neoliberal ekonomi politikalarıyla yoğunluğunu artıran tüketim piyasasındaki ürün ve hizmetler, üniversitelerin varlığıyla yatırımların arttığı, nüfusu görece az olan küçük kentlerde pazar olarak hacmini genişletmektedir. Büyük kentlerdeki tüketim tarzlarıyla açığa çıkan yeni eğlence biçimlerinin küçük kentlere aktarılmasıyla farklı görünüm alan ve yerel dinamiklerle eklemlenen eğlence biçimleri, öğrencilerin varlığıyla farklı sosyal ve kültürel özellikler sergilemektedir. Çalışmada mezuniyet kınasının muhafazakâr kültürel bir atmosferde aldığı konum, kadın homosoyallığı bağlamında ele alınmaktadır. Çalışma, feminist bir perspektifle kadın öğrencilerin boş zaman ve deneyim ilişkisine odaklanmakta, etnografik bir metotla analiz edilmektedir. Bu bağlamda yaşları 18 ile 24 arasında değişen 35 kadın üniversite öğrencisi ile derinlemesine görüşme yapılmış ve 1 kadın öğrencinin mezuniyet kınasına dâhil olunmuştur. Kadın öğrenciler, kına eğlencesinde yurt ya da evle sınırlı hareket alanlarını kent merkezine çevirmektedirler. Eğlence üzerinden gerçekleşen bu kamusal alan deneyimi, çevrimiçi ve çevrimdışı etkileşimlerle yeni bir birlikteliktir. Erkek bakışından uzak kalmak isteyen kadın öğrenciler, mezuniyet kınasında özgürce dans edip eğlenerek yeni bir homosoyallik deneyimi yaşarlar. Bu eğlence kolektif bir şekilde inşa edilerek eğlencenin aşamaları kurumsal bir gözetim olmadan gerçekleşir.

Anahtar Kelimeler: Mezuniyet kınası, homosoyallik, popüler gençlik kültürü, eğlence, kadın öğrenciler.

“Girls Having Fun”: *Graduation Henna, Homosociality and Youth Culture*

In 2000s, Turkey witnessed both a growing number of universities in small rural cities and neoliberalization of universities. Turkey’s small-city universities are primarily a device to boost local economies by creating new demands based on small-town students’ limited mobility. As new consumption styles spread from major cities to smaller ones, forms of celebration gained distinct social and cultural characteristics, reflecting small-town students’ different styles articulated with local dynamics. In this study, a new celebration style in a conservative cultural atmosphere is discussed in the context of female homosociability. Using an ethnographic method this study analyzed female students’ leisure experiences. I interviewed 35 female undergraduate students using semi-structured interview method and joined in one of the graduation henna parties organized by female students. Female students who join the graduation henna, extend their mobility to city centre that is normally limited to houses and dorms. This experience of the public space through celebration is a new form of gathering that merges online and offline interactions. Female students who want to be exempt from the masculine gaze, have a novel homosocial experience by dancing freely and having fun at the graduation henna. This celebration is constructed in a collective manner and every stage of the entertainment is carried out without an institutional surveillance.

Keywords: Graduation henna, homosociality, popular youth culture, entertainment, female students.

*Bu çalışma, 26-28 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara’da Ortadoğu Teknik Üniversitesi’nde yapılan 16. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi’nde “Homosoyal Mekân ve Ataerkil Pazarlık Bağlamında Yeni Bir Eğlence Biçimi Olarak Mezuniyet Kınaları” başlığıyla bildiri olarak sunulmuştur.

* Dr., Bağımsız Araştırmacı, <https://orcid.org/0000-0001-7009-4848>, seldatun@gmail.com. Yazı Gönderim Tarihi: 27.09.2019, Yazı Kabul Tarihi: 26.04.2020

Giriş

Aile kurumuna ait geleneksel bir ritüel ve bir geçiş töreni olarak kına gecesi, şimdilerde üniversite öğrencileri tarafından mezuniyet pratiği ile yeniden yorumlanmaktadır. Mezuniyet kınası olarak adlandırılan bu eğlence biçimi özellikle küçük illerdeki üniversitelerde eğlence yokluğundan yakınan öğrenciler için bir çıkış noktası, egemen ideolojiye karşı bir taktik olarak göze çarpmaktadır. Buna düğün sektörünün küresel piyasalardaki yatırımlarının artması ve popüler kültürde hızla karşılık bulmasını da ekleyebiliriz.¹ Kına geceleri, özellikle Müslüman topluluklarda eski bir gelenek olarak kadının “baba evinden” “koca evine” olan yolculuğunda ataerkiyi tazeleyen bir geçiş törenidir. Kına töreni, Türkiye’de modernleşme sürecinde kır-kent, İslami-seküler ve geleneksel-modern ikilikleri içinden yorumlanarak daha ziyadesiyle “kır” ve “geri kalmışlıkla” ilişkilendirilmiştir (Üstüner vd. 2000, 209-210). Fakat şimdilerde kına geceleri, kente dair eğlencelik bir meta haline gelerek yeniden canlanmış ve farklı statü sembolleriyle düğün sektöründe yer almıştır. Bu nedenledir ki çalışmanın analizinde mezuniyet kınalarına yukarıda bahsedilen ikilikler çerçevesinden değil, yeni homososyal eğlence biçimlerinin küçük bir kentte aldığı haller, kadınlar açısından taşıdığı anlamlar ve yarattığı değişimler üzerinden bakılacaktır.

Mezuniyet kavramının hatırlattığı kültürel sembollerden cüppe ve kepin tarihi 16. yüzyıl Avrupa üniversitelerine kadar uzanmaktadır (Hill ve Daniels 2008, 246). Modern mezuniyet törenlerinde kepe ve cüppe giyerek diploma almaya hak kazanan öğrenciler, hayatın yeni bir evresine geçiş yapmak için hazırlanırlar. Kişi yetişkin bir hayata, farklı sorumluluklara, sosyo-kültürel ve ekonomik bir dönüşüme hazırlanmaktadır. Günümüzde ise kadın öğrenciler, batılı mezuniyet törenlerine, evlilik öncesi bir ritüel olan geleneksel kına gecelerinin sembol repertuarlarını da aktarmışlardır. Beth Montemurro’ya göre (2003, 24) ritüellerin varlığı hem değişimin hem de değişime direncin bir kanıtıdır. Ritüeller, heteroseksüellikle yapılandırılmış evlilik gibi toplumsal bir kurumu bile cinsiyet rolleri açısından dönüştürebildiği gibi ortak ilgi alanlarıyla bir bağ kurarak birleştirme aracı olarak da işlev görebilmektedir. Örneğin bu çalışmada, kına ritüeli kadın öğrencileri dans ve eğlence zemininde bir araya getirmiştir. Kadın öğrenciler, kına gibi “tanıdık” ve geleneksel bir ritüelle yatay ilişki ağları kurup mezuniyet hızında buluşarak kınayı bir eğlence aracına dönüştürmüşlerdir. Bu çalışmada, mezuniyet kınası içeriğini kolektif olarak belirleyen kadın öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerini yeni homososyal birliktelikler bağlamında yeniden ürettikleri varsayımı ortaya konmuştur.

Çalışma, Rize merkez ilçede orta ve alt-orta sınıf temelli yaşları 18 ile 24 arasında değişen 35 kadın üniversite öğrencisi ile yapılan derinlemesine görüşmeler ve mülakat yapılan katılımcılar içinden 1 kadın öğrencinin mezuniyet kınasına katılarak gerçekleştirilmiştir. Kınada, katılımcı gözlem metodu uygulanmıştır. Kadınların boş zaman deneyimleri feminist eleştirel yazın içinde değerlendirilmiştir. Ayrıca, yazının genel çerçevesini oluşturacak kurgu, alan günlüğünün sağladığı etnografik bir hikâye anlatımıyla çerçevelenmiştir. Kültürel olarak muhafazakâr bir atmosfere sahip olduğu varsayılan kentte kahvehane, çayhane gibi erkek homososyal mekânlarının periferisinde kalan kadın öğrenciler için bir arada eğlenmek, kadın öğrenciler tarafından “göbek atmak,” “kurtları dökmek” olarak adlandırılan dansların kamusal alanda sergilenmesi oldukça güçtür. Küçük kentlerde karma sosyalliklere de zemin sağlayan kafeleri mezuniyet kınası etkinliği için kiralayan kadın öğrenciler, dans ederek birlikte eğlenmek için bir fırsat yakalar. Peki, bu eğlence etkinliğinin kentteki konumlanması nasıl olmakta ve kadınların deneyimleri bundan nasıl etkilenmektedir? Kısacası melez bir eğlenme biçimi olarak mezuniyet kınalarının Rize kentinde aldığı konum, kadın homososyal ağlarının içeriği bağlamında bu çalışmada tartışmaya açılmaktadır.

Kına Gecesi Ritüelinin Dönüşümü

Kına sözcüğünün kökeni Arapça *Al-Hinna* kelimesinden gelmektedir ve Latincesi *Lawsonia Inermis*’dir. Kına bitkisinin yaprakları, çiçek ve dalları toz haline getirilip sıcak su ile karıştırılarak tarihte vücuda, saç ve sakala kozmetik ve tıbbi bir yarar için uygulandığı bilinmektedir (Demir 2017, 200; Dülger 2019, 57; Pişkin). Kına özellikle kadınlar arasında uzun yıllardır faydalanılan bir süslenme aracı olmakla birlikte Kuzey Afrika ve Ortadoğu’daki ritüellerde sıkça kullanılmaktadır. Saç, el ve ayakları boyama geleneği Hindistan, İran ve Arap halkları arasında da oldukça yaygındır. Tıbbi ve kozmetik özelliklerinden sonra kına özellikle Müslüman ülkelerde evlilik öncesi ritüellerde yer almaktadır (Sharaby 2006, 14).

Kınanın geleneksel evlilik ritüeli ile ilişkisi, sembolik olarak “gelinin” anne evindeki hayatının yetişkin bir eş olarak kocasının evine taşınması ve bunun yeni bir yaşam evresine işaret etmesidir (Üstüner vd. 2000, 209). Rachel Sharaby’a (2006, 11-15) göre, bu geçiş töreni sert bir cinsiyet ayrımını ve kadınlar için eşitlikçi

olmayan bir düzeni ifade etmektedir. Bu ifadeyle geleneksellik içinden ataerkil düzenin tesisinde kına gecesi önemli bir ritüel olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’de yapılan geleneksel kına gecelerinin tek tip bir ritüel olmadığı, yerler ve nesiller açısından önemli ölçüde farklılaştığı söylenebilir (Üstüner vd. 2000, 210). Fakat geleneksel kına gecelerinde gerçekleşen performansların ve anlamlarının hem cinsiyet hiyerarşisi hem de toplumsal statü açısından ortak birtakım anlamlara sahiptir. Bu anlamlardan en yaygın olanı kınanın kan ile ilişkilendirilmesine dayanmaktadır. Nazardan koruma, bekaret ve efsanelerde cihada giden askerlerin avuçlarına sürülen kırmızı renkteki kına, aynı zamanda temizlik ve saflık demektir (Dursun 2015, 319; Taşkıran ve Şar 2016, 31; Sharaby 2006, 15; Üstüner vd. 2000, 209). Kına gecesi, gelinin akraba ve kadın arkadaşlarıyla birlikte düğün gününden bir gece önce gelinin evinde gerçekleştirilir. Damadın ailesi de gelin evinde buluşur ve ağırlanır (Kültür ve Turizm Bakanlığı). Gece, aile içinde ileri gelen bir Müslüman kadının dualarıyla başlar. Ardından genelde kırmızı giyinmiş ve başına kırmızı bir başörtüsü örtmüş olan gelin, kadınların beklediği odaya geçer. Gelinin bekar arkadaşları yanan mumlar eşliğinde odaya kadar gelini takip ederler. Gelin bir sandalyeye geçer ve dualar bittikten sonra, “yüksek yüksek tepeler”² gibi özellikle gelinin annesini duygulandıran türküler söylenir. Tören sırasında misafirlerle şarkılar söylenerek yöreye göre değişen oyunlar oynanır. Alkolsüz içecekler, kurutulmuş meyveler, kuruyemişler ve bazı durumlarda yemek servisi de yapılabilir (Demir 2017, 200; Dülger 2019, 58; Küçükbasmacı 2016, 76; Üstüner 2000, 209). Kınası olan kadın çocuk bakımı, ev işleri ve eşe karşı yükümlülükleri sahiplenerek aile evinden ayrılır. Böylece aile içindeki yeni yeri ve statüsü törensel bir edayla desteklenmiş ve erkek egemen anlayış kolektif olarak yeniden üretilmiş olur.

Folklorik özellikleriyle düğün ritüelinin önemli bir parçası olan kına geceleri, Osmanlı İmparatorluğu’nda da benzer şekilde “gelinin” baba hanesinden çıkarak damadın hanesine olan yolculuğunu simgelemektedir. Kına geceleri, Anadolu halklarının ataerkil ilişkilerinin aile kurumu içinden yeniden üretilmesinde ahlaki cemaatin belirlediği rollerle gelinin hem biyolojik hem sosyo-kültürel bir geçiş törenini, dönüşümünü ifade etmektedir (Üstüner 2000, 211).

Kadının konumunun değişmesi, Batılı bir modernleşme anlayışını benimseyen Türkiye’de, 1926’da Türk Medeni Kanunu’nun kabulü ile çok eşliliğin yasaklanması, 1934’te kadınların yurttaş olarak oy kullanma hakkı gibi reformlarla İslam dinini temel alan Osmanlı Devleti ile ideolojik olarak ayrışmanın ve mesafenin en belirgin hatlarını oluşturmaktadır (Kandiyoti 2013, 74). Kına geceleri, 1923’te Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla laik bir ulus inşa etme sürecinde kentli orta sınıf tarafından terk edilen bir gelenek haline almıştır. Bu gelenek, Osmanlı toplumunun önde gelen bir ritüeli iken yeni ulus devletle kırsal ve “geri” addedilmiş; köylülükle ilişkilendirilmiştir (Üstüner 2000, 209). Müslüman toplumlarda kadın ve erkekler birbirlerinden tecrit edildiklerinden, bu durum sosyal yaşama haremlik-selamlık uygulamalar olarak yansımıştır (Bayraktar 2013, 70; Duman 2016, 50). İslam ahlakının kadınların özel ve kamusal alanları arasına çizdiği sınırlar, modernleşme anlayışıyla değişmeye başlamıştır (Sancar, 2014). Gündelik hayattaki karşılaşmalar her iki cinsin tecridinden ziyade karma sosyalliğini amaçlamaktadır. Nilüfer Göle’ye göre her iki cinsiyetin toplumsallaştığı kamusal yerler; çay salonları, ziyafetler, baloda dans etme ve birlikte yemek yeme gibi erkek ve kadının yüz yüze geldiği Avrupalı bir tarza sahip olmaya başlamıştır (2011, 31). Örneğin, Cumhuriyet elitlerince Ankara Palas’ta düzenlenen, özel ve resmi kıyafetlerle gelinen ve gece eğlencesi olarak kabul edilen balolar, erken Cumhuriyet döneminin önemli ideolojik araçlarından biridir. Bu balolar, kadına yönelik geleneksel ve dinsel bakış açısını eğlence üzerinden sarsan önemli birer örnektir (Başpınar vd. 2012, 308; Duman 2016, 39). Sonraları balolar, -toplumun geneline yayılan hızlı bir değişime neden olmasa da- toplumun eğlence kültürünü değiştirmek amacıyla evlilikler üzerinden de düzenlenmeye başlamıştır. Önceleri Cumhuriyet elitlerine özgü olan bu eğlence tarzı, farklı üsluplarla gerçekleşen evlilik ritüeli yoluyla toplumun geneli tarafından benimsenmeye başlamıştır. Kadın ve erkekli danslar, güzellik yarışmaları, yılbaşı kutlamaları gibi Batı üslubundaki eğlence biçimleri, geleneksel değerlerle harmanlanarak özellikle taşrada ve kentteki alt ve orta sınıflarda farklı görüntüler sergilemiştir (Duman 2016, 55-56). Kamusal mekânlarda her ne kadar karma sosyallikler amaçlansa da Nühket Sirman, modernleşen şehirlerin çekirdek ailelerinde hemcinslerle geçirilen boş vakitlerin, homososyal gündelik pratiklerin her daim ön planda olduğunu, heterososyalliğin ise ne kadar başarılmaya çalışılsa da başarılmayan bir gerçeklik olarak kaldığını belirtir (2008, 244).

Türkiye, 1950’li yıllarda Batı olarak yüzünü Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’ne dönerken eğlence metaları da kentlere yönelmeye başlamıştır. Örneğin, Türkiye’de eğlence pazarına Talk Show’lar, Hollywood filmleri, çizgi romanlar, gece kulüpleri gibi öğeler dâhil edilmiştir. 1950’li ve 1960’lı yılların popüler eğlence

piyasasına müzik, magazin, radyo ve televizyonun “kitle kültürü” yön vermekte, 1980 sonrasında ise neoliberal bir dönüşümle eğlence bireyselleşirken öznel bir deneyim halini almaktadır³ (Özarslan 2016, 66-67). Türkiye’de 1990’lı yıllardan itibaren ise Osmanlı modası giderek yükselişe geçen bir kültürel değer haline gelmektedir. Mutfaktan, restoranlara, mücevher ve tekstil sektörüne, sinemadan, televizyon dizilerine kadar Osmanlı vurgusu giderek artmaktadır (T. Subaşı 2018, 112). Yeni Osmanlı söyleminde cisimleşen kültürel politikalar, 2000’li yıllarda AKP iktidarı ile hatırı sayılır bir ivme kazanmıştır. Büke Koyuncu’ya göre, yükselen yeni sermaye, canlanan kapitalist dinamikler, yeni bir Osmanlı modası ve modanın kendi kültürel dinamikleri, geç kapitalizmin kültürel ürünlerinin alıcısına ulaşabildiği pazarlar ortaya çıkarmıştır (2014, 107). Örneğin kına gecelerinde giyilen kaftanlar ve sürülen kınaların, kına geceleri ve mezuniyet kınaları eğlencelerinde ilk sırada yer alması, Osmanlı modasının pazarda alıcısının yüksek olduğu bir toplumsal zeminde gerçekleşiyor olmasının sonucudur. Yeni Osmanlı simgeleri sadece iktidarın simgeleri yerleştirme gücünün göstergesi değil, küresel pazardaki popüler ürünler ve alıcılarının bu simgelerle olan ilişkileri ile belirlenen, nostaljik hatırlama üzerine kurulu ve kültürel mücadele süreçlerinin biçimlendirdiği dinamik yapılara sahiptir. Bu minvalde günümüzde eğlence *trendleri* hızla değişmekte, bir anda moda olup diğer bir anda hızlı ortadan kaybolan eğlence şekilleri, piyasaya yön vermektedir. Popüler gençlik kültürü içinde *trend* olan eğlence şekilleri büyük ya da küçük bir kent olması önemli olmaksızın İnternet kültürüyle hızla yaygınlaşabilir haldedir. Son yıllarda kına gibi geleneksel bir ritüel, kente dair modern kutlamalarla iç içe geçen bir görüntü vermektedir. Geleneksel kına geceleri gelinin evinde olurken; modern kına gecelerinde, Batılı tarzda mekânlar kiralanabilmekte ve organizasyon şirketlerinden hizmet alınabilmektedir. Otellerden restoran ve kafelere kadar çeşitli fiyatlarda seçenekler sunan şirketler, kadınlar için her bütçeye uygun yeni eğlence alternatifleri üretmektedir (Gürbüz ve Kutlu, 2017).

Müslüman toplumlarda kına gecelerinin 2000’li yıllarda küresel bir tüketim ürünü haline gelmesi, kınanın gençlik popüler kültüründe tazelenen melez formlarını öne çıkartmaktadır. Örneğin kınanın vücuda süs amaçlı uygulanması, el ve ayaklara çeşitli figürlerin resmedilmesi demek olan *Kına Sanatı* (Henna Art) bugün dünyanın birçok noktasına internet tabanlı sosyal medya mecraları aracılığıyla da hızla yayılmaktadır.⁴ Bu sanat akımı, gençler arasında düzenlenen kına geceleri, doğum günü, özel parti organizasyonu ve mezuniyet gibi aktivitelerde (kolay uygulanır olmasıyla da) popüler bir görünüme kavuşmuştur. Bir ücret karşılığında satın da alınabilen popüler kullanılan şekilleriyle kına sanatı, Müslüman ülkelerden Asya, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’ne kadar yayılmıştır. Bunun yansısı kına, gençlik alt kültürlerinde geleneksel, egzotik, ritüelistik, alternatif bir yaşam tarzı ve bir iyileşme aracı olarak görülüp altkültür gruplarının kendini ifade etmenin özel bir aracına dönüşmeye başlamıştır (Maira 2000, 345). Baiq Clara Dita Chairunnisa ve Ade Solihat (2018, 220) çalışmalarında Endonezya’daki kadınların vücutlarının bir kısmını kına bitkisi ile boyamalarının geleneksel evlilik törenleriyle yakından ilgili olduğunu belirtirler. Geçmiş evlilik töreninde olan kına ile boyanma, bugün evlilik ritüelinden gündelik hayata sirayet etmeye başlamıştır.

Bir sanat haline gelmesinin yanısıra kına, bir eğlenceyi sosyo-mekânsal, sınıfsal ve kültürel olarak yeniden yapılandırmaktadır. Örneğin, 1950’lerden 2000’li yıllara kadar Yemen’den İsrail’e göç eden kadınların kına ritüellerini inceleyen Sharaby etnografik çalışmasında, geçmişte yapılan geleneksel kına ritüelinin bugün önemli ölçüde azaldığını, eğlence amacıyla bir araya gelinen modern kına gecelerinde kadın ve erkeğin mekânlarını birbirinden ayıran cinsiyet hiyerarşisi çizgilerinin oldukça yumuşadığını belirtir (2006, 31-32). Düğün salonları kiralamanın yüksek sosyo-ekonomik seviyeye işaret ettiğini vurgulayan Saharaby, kına gecesi yapan kadınların bu etkinlik yoluyla geçmişleriyle bir bağ kurduklarını ve duygusal olarak iyi hissettiklerini de ekler (2006, 32). Gecede aile üyeleri, gelin ve damadı tebrik ettikten sonra daha az geleneksel bir atmosferde, gençlerin kendi oluşturdukları farklı etnik kültürlere ait olan pop ya da dini müzik repertuarlarıyla gecenin geç saatlerine kadar eğlenirler. Başka bir örnekte ise İkrân Eum, Mısır’da geleneksel kına ritüelinin orta ve üst sınıflardaki kültürel değişikliklerle birlikte kaybolmaya yüz tuttuğunu, fakat 2001 ve 2002 yılları arasında yaptığı saha araştırmasında Kahire’de ortaya çıkan ticari düğün endüstrisi ile kına ritüelinin tekrar canlandığını belirtir (2003, 28). Eum’a göre, kına gecelerinin canlanması düğün paketi satarak oldukça büyüyen düğün endüstrisi sayesinde ve kına artık profesyonel gruplar tarafından düzenlenerek satılan bir hizmettir (2003, 29). Popüler kültürde yeni bir sosyal statüyü işaretleyen kına gibi bir geçiş töreni, düğün endüstrisi ile bağlantılı bir meta olsa da kadınların kamusal alanda kendi imkanlarıyla yeni homososyal ağlarla kendi eğlence biçimlerini oluşturmalarına da zemin hazırlamıştır.

Yeni Homososyal Eğlence Biçimleri

Türkiye’de düğün sektörü geliştikçe lüks mekanlarda ve beş yıldızlı otellerde yapılan kına gecelerine “gelin hamamı” ve bunun yanında Batılı tarzdaki “bekarlığa veda partileri” (bachelorette party) de eklenmiştir (Özkan 2018, 19).⁵ Geçmişten alınan ritüellerle yeni kına geceleri kadınlardan gelen yoğun eğlence arzusuyla mezuniyet kutlamalarını çeşitlendirmekte, kadınların bir araya gelme biçimlerini eğlence kısmı ağır basan bir düzleme çekmektedir. Kadın homososyalliğinin geleneksel biçimleri evlilik, yas, düğün, alışveriş, hamam ve mevlitlerle görünür olmaktadır. Bu homososyallik biçimlerinde kadınlararası bağlılık, eğlence, dayanışma ve kuşaklararası bilgi aktarımı ön plandadır (Sarıtaş 2019; Akşit 2009). Eskiyle bağlarını koparmadan kaynağını geleneksel ritüellerden alan ister bir otelde ister bir düğün salonunda yapılsın piyasa koşullarına eklenmiş modern kına geceleri, kadınların homososyal birlikteliklerinin yeni biçimlerine örnek oluşturmaktadır. Örneğin bekarlığa veda partileri, geçmişi ABD’de 1960’lar gibi yakın bir tarihe uzansa da düğün gibi bir “geçiş ritüelinin” sancılı bekleyişinde kadınların bağımlılık ile bağımsızlık, ideal eş olma ve annelik mesajları arasında kaldığı bir duruma da işaret etmektedir (Montemurro 2006, 9). Beth Montemurro’ya göre bu etkinlik, evlenmeden hemen önce yeni bir sosyal statü, tüketim ve kararsızlık içinde bocalayan kadınlar için yeni dostluklar, arkadaşlıklar kurma ritüelleri olarak görülebilir (2006, 5). Bekarlığa veda partileri bir başka açıdan kadın kimliğinin cinsel yönünün vurgulanmadığı ya da hiç olmadığı toplumlarda, kadınların kimliğinin cinsel ögesinin kabul edilmesi gibi bir işlevi de üstlenmektedir (Montemurro 2003, 10). Örneğin, bu partilerde kadınların alkol tüketimi, erkeklerin tüketiminden oldukça farklı işlemektedir. Alkol alan kadınların sarhoşluğunun kamusal alanda yaşanması, kadınlar açısından geleneksel cinsiyet rollerini tersine çeviren bir fırsata yaklaşma özelliği gösterir (Montemurro ve McClure 2005, 279). Ayrıca, alkol tüketimiyle gelin adayları mahrem konuları geçmiş ve bugünden tanışıklık düzeylerinin farklı olduğu kadınlarla daha rahat konuşmakta ve kendilerini daha rahat hissettiklerini belirtmektedirler (Montemurro ve McClure 2005, 286). Bekarlığa veda partisi gibi homososyal etkinliklerin önemi, toplumun evlenecek kadınları heteroseksüel eşler ve anneler olarak tanımlamaya devam eden ataerkil kültürü aşındırma potansiyelini taşımasında yatmaktadır (Green 1998, 172).

Düğün endüstrisi, düğün öncesi ya da düğün gecesi ritüellerini romantikleştirip bir meta olarak pazarlarken bir paket olarak sunulan eğlencenin patriyarkal kökleri, tüketici tarafından çok da sorgulanmayabilir (Montemurro 2006, 15). Çünkü bekarlığa veda gibi yeni tarz ritüeller, tüketim kısmı dışarıda bırakıldığında kadınlar arasında sosyal dayanışmayı sağlayan, nesiller arası bağ kuran kolektif eylemler haline de gelebilmektedir. Montemurro, kadınların erkeklerden kopyalamış gözüktükleri bu etkinliklerin kadınların geleneksel cinsiyet rollerine karşı direnişleri anlamına da geldiğini belirtirken etkinliklerin çift yönlü doğasına dikkat çekmektedir (2003, 19). Şurası açıktır ki ister kına gecesi ister bekarlığa veda partisi olsun bu eğlence akımları, kadınlar arasındaki sosyalleşmenin önemine özellikle vurgu yapmaktadır. Örneğin, kadınların düzenli olarak bir araya geldiği okul, işyeri, dükkanlar veya otobüs durakları, kadınların arkadaşlık geliştirme ve sosyalleşmelerinde sıradan karşılaşma alanlarından birkaçıdır (Green vd. 1990, 144). Ücretli çalışan kadınların ev dışındaki bir ortamda sosyalleşmelerinin kadınlar açısından önemine vurgu yapan Eileen Green vd. çalışmasında doğum günü kutlamak, haftalık bar gezileri, eğlence organizasyonu (party), yemek ve mola saatlerindeki bir aradalıkların kadınların sosyalleşmelerinin destekleyici unsurları olduğunu iddia etmiştir (1990, 149). Boş zaman sosyalleşmeleri, eğlence yoluyla kadınların homososyalliklerinin kurulmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu hayati beceriler, edinilen sosyalleşmelerin sürdürülmesindeki önemli parçalarıdır (Green vd. 1990, 151). Peki gündelik karşılaşmaların dışında kadınlar eğlenirken nasıl sosyalleşmektedir? İngiltere’de erkek striptiz kulübüne giden heteroseksüel kadınlarla etnografik bir çalışma yürüten Katy Elizabeth Mary Pilcher (2011), bu mekanların kadınların cinsellikleri, cinsel rolleri ve arzuları açısından ne anlama geldiğini sorgulamıştır. Yazar kendilerine cinsel özgürlük alanı tanınmayan kadınların, egemen erkek heteroseksüel eylemleri taklit ederek normatif heteroseksüellikleri güçlendirdiklerini ortaya çıkarmıştır. Çalışmadaki en dikkat çekici hususlardan biri de kadınlar için asıl cazip olanın kadınlar arasındaki sosyallikler olmasıdır. Katılımcılar, erkekler tarafından daha az kontrol edildikleri bir alandaki sosyalliği daha çok tercih etmektedir. Eril uzamların dışında kurulan homososyalliklerin kadınlararası yeni bağlara ve deneyimlere ev sahipliği yaptığı oldukça açıktır.

“Kız-Kıza Eğlence: Mezuniyet Kınası

Kadınlar arası sosyalleşmenin yeni biçimlerinden bir diğeri mezuniyet kınalarıdır. Karma mezuniyet eğlencesine karşılık gelen balo ile kına gecesine özgü homososyal eğlence birleşerek melez bir eğlence formu ortaya çıkarmıştır. Mezuniyet kınaları için üniversiteli kadın öğrenciler arasında hızla yayılan ve sosyal medyada

Instagram paylaşımlarıyla çoğalan bir eğlence akımı da denebilir. Çalışmanın gerçekleştiği Rize merkez ilçede homojen olduğu varsayılan kültürel muhafazakâr atmosfer, kentin genel kültürel iklimini belirlemektedir. Bu atmosfer çalışmada, erkek kamusal alanlarda kadınların içselleştirilmiş hareket imkânlarının sınırlılığına işaret eder şekilde ele alınmaktadır. Üniversite öğrencilerinin üniversite hayatından beklediği eğlence, üniversite kurum çatısı altındaki etkinlikler ve yılda bir kez yapılan şenliklerle sınırlıdır. Oysaki eğlence kavramı oldukça esnek ve içi farklı şekillerle doldurulabilen bir kavramdır. Kadın öğrencilerin bir araya gelerek birlikte hareket ettikleri, içinde müzik ve dans bulunan, bedeni ve bedenini figürlerini öne çıkaran, karma sosyalliklere alan açan ve kamusal mekânlarda görünür olmayı seçen tarzlardaki eğlence biçimleri öğrenci kültürü içinde yok denecek kadar azdır. Gündelik hayat içinde erkek egemen kamusal kültür, muhafazakâr bir iklimde bu tip eğlence tarzlarına yasak koymaktan ziyade popüler eğlence tarzlarını köşeye itme, görünmez kılma ya da yerine başka bir şey ikame etme gibi stratejiler uygular. Mezuniyet kına eğlencesi ise gelenek içinden kınayı işaret etmesiyle kültürel atmosferle uyumlu bir görüntü yakalamıştır.

Önceki kısımda ele alındığı üzere kına geceleri, yalnızca küçük şehirlerde değil, metropolde de geleneksel biçimlerinden uzaklaşmaya başlamıştır. Bir araya gelerek eğlenmek isteyen kadınlar için kına gecelerinin bu yeni formu mezuniyet pratiği ile taçlanmıştır. Kına organizasyonları adında yeni bir sektör ortaya çıkmış ve düğün piyasası içindeki payı her geçen yıl artmaktadır. Kına gecesi görsellerine, organizasyon hizmetlerine ve fiyatlara ulaşım imkânı Instagram ve diğer online platformlarda olup küçük bir ilde dahi bu hizmetlere erişilebilmektedir. Çalışmaya katılan kadın öğrenciler, kına eşyaları satan çeyiz dükkanlarından kına eşyalarını satın almakta, sabun ve kınayı süsleyen malzemelere de Instagram yoluyla ulaşmakta olduklarını belirtmişlerdir. Hem “kapalı” hem “açık”⁶ kadın öğrencilerin bir arada eğlenebildiği bu yeni *trend*, mezuniyet kınalarını popüler hale getirmiştir. Merkez ilçede melez bir görünüm sunan aile kurumu, sınıf, cinsiyet ve tüketim pratikleriyle kesişen mezuniyet kınalarının kültürel alanını tanıma imkânını çalışmaya katkı sunan kadın öğrenciler aracılığıyla elde ettim. Belgin ile merkez ilçede buluşup okul yurdundan mezuniyet kınasının yapıldığı kafeye doğru yola çıkıp taksiye binerken Belgin’in okulda giydiği kıyafetlerden farklı, kına için özel kıyafetler aldığını fark ettim. Belgin’in takside bulunan diğer arkadaşları da bu etkinliğe özel olarak kendilerine koyu tonlarda makyaj yapmışlardı. Bedenin makyajlı biçimi Belgin’de utanma ve makyajın verdiği farklı bir kendilik hissine yol açmış gözüküyordu. Takside hemen arkamda oturan genç kadınlar, makyajla farklı görünümleri ve farklı baş bağlama biçimleri ile düğüne gitmeden önce giyim, makyaj ve kıyafetlerdeki renklerin uyumunu tutturmak gibi yaşanan tatlı telaşlarda olduğu gibi bir his karmaşası içinde görünüyordular. “Çok farklı hissediyorum ve çok utaniyorum” diyen Belgin, bu farklılığı makyaj, topuklu ayakkabılar, parlak renkteki başörtü ve tunikler ile yaşıyordu. Mezuniyet kınasındaki eğlenceye, o güne özel mezun olmanın verdiği karmaşık duygular da eklenince, kadın öğrenciler hem farklı hem de değişik hissetmekte olduklarını özellikle belirtmişlerdir.

Mezuniyet kınasının yapılacağı kafe gündüzleri et-güveç, gözleme ve çay servisi yapan bir yerken öğrencilerin eğlence biçimlerinin dönüşmesi ve üniversitenin kent ile girdiği ekonomik etkileşim ile hizmet çeşitliliğini arttırmış görünüyordu. Kafeler, öğrencilerin doğum günü kutlama, kına gibi yeni istekleriyle şekillenen gündüz ya da akşam saatlerine özel kiralama işlemine ev sahipliği yapan bir yer olarak iki farklı şekilde hizmet sunmaktaydı. Bulduğumuz kafenin içinde orta alana dağıtılmış ve örtü giydirilmiş çok sayıda masa, sandalye, küçük bir pist ve yüksek bir platformda duran mikrofon ve hoparlör vardı. Kapı ağzında ise müzikleri ayarlamak için bir bilgisayar bulunmaktaydı. Kınayı organize eden kadın öğrenciler, eğlencenin başlayacağı saatten çok önce kafeye gelerek kına malzemelerini, pastayı ve kişisel eşyalarını yerleştirmişti. Öğrencilerin giydikleri rengarenk şallar, tunikler, topuklu ayakkabılar ve yapılan makyajlar ile bir düğünü andıran mezuniyet kınası, okul dışındaki bir alanda öğrencilerin bir aradalıklarını ortaya çıkarıyordu. Bir kısmı başörtülü bir kısmı başörtüsüz kadın öğrenciler, mezuniyet kınasına özel aldıkları parlak ve canlı renkler içeren kıyafetleriyle ve yüzlerindeki makyajlarıyla *selfieler* (özçekim) çekerek sosyal medya hesaplarından geceyi paylaşıyorlardı. Diğer yandan kadın öğrenciler arkadaşlarını kapıda karşılarken nasıl bir hazırlık sürecinden geçtiklerini eğlenceye yeni katılan arkadaşlarına da aktarıyorlardı. Ayaküstü sohbete müzik de eşlik etmekteydi. Belgin, beni sınıfından çoğunu daha önce gördüğüm ve bir kısmı ile görüşme yaptığım kadın öğrencilerle tanıştırdı. Eğlencelerini bozmamaya çalışarak ve müziğe eşlik ederek kadın öğrencilerin mezuniyet heyecanlarıyla oluşturdukları yeni homososyal mekâna tanıklık ettim.

Müzik aralarında oturan ya da dans etmeyi tercih etmeyen öğrenciler çektikleri fotoğraf çekip bunları anında Instagram’da paylaşmaktaydı. Paylaşımlara yorumlar gelmesiyle kadın öğrencilerin kolektif olarak düzenledikleri kına organizasyonu, bir grup eğlencesi olmasının yanı sıra online platformlara yayılmaktaydı.

Dans ve müzik aralarında kontrol edilen telefonlarla sürekli bir bölünme yaşayanlar, yer yer arkadaşlarıyla sohbet etmek için gruplaşmaya devam etmekteydiler. Mezuniyet kınası, kadın öğrencilerin çubukları ile çektikleri *selfielerin* ve fotoğrafların eğlencenin teknoloji ile buluştuğu ve öğrenciler için özel bir gecenin çevrimiçi paylaşımlarla çoğaldığı ve yeniden yorumlandığı bir ortam haline gelmişti. Sosyo-mekânsal bir uzamdan çevrimiçi dolaşım ağlarına eklenen ve yayılan bir etkileşimsellikle mezuniyet kınası devam ederken oynamaktan yorulan öğrenciler kenarda oturup bir süre dinlenmekte, daha sonra oyuna kaldıkları yerden başlamaktaydılar. Bazen toplu ayakkabılar çıkarılıp oynanmakta, bazen de topuğu çıkan bir ayakkabı için arkadaşlardan acil bir yedek ayakkabı ya da yapıştırıcı aranmasıyla kına devam etmekteydi. Horon oynarken bir süre sonra toplu ayakkabıların ayakta çıkması ile kaptırılan Karadeniz müziklerinin eşliği de cabasıydı. Profesyonel fotoğraf makinesi olan bir kadın öğrencinin arkadaşlarının her anını fotoğraflayıp çektiği fotoğrafların kaliteli baskılarını almasıyla mezuniyet kınası daha ayrıcalıklı ve özel bir hale geliyordu. Kınanın her aşaması, kınayı organize eden kadın öğrenciler tarafından an ve an hesaplanarak ilerlemekteydi. Mikrofonu alan ve organizatörlük görevini üstlenmiş olan kadın öğrenci, etkinlik akışı bilgilerini mikrofondan vermekteydi. Kafedeki etkinlikte pop, fantezi, arabesk ve Karadeniz pop-horon gibi türler eşliğindeki müziklerle bir yandan “horon edilirken” başka bir alanda öğrenciler dinlenip fotoğraf çekmeye devam etmekteydi. Mezuniyet kınasını organize eden kadın öğrencilerden biri, ilerleyen saatlerde tamburin, tüllü taçlar, süslü küçük sabunlar dağıtmış ve ardından küçük süslü torbalara konan kınalar görünmüştü.

1. Mezuniyet kınasından bir fotoğraf (2017)

McRobbie ve Garber, orta sınıftan kız öğrencilerin eğitim alıp evlilikten üç ya da dört yıl caydıkları dönemlerde öğrencilerin kişisel tarzlarını geliştirecek daha çok serbest vakte sahip olduklarını belirtir (2003, 219). Üniversitede geçirilen serbest vakitler de henüz iş yaşamına adım atılmadan önceki son evre olarak görülebilir. Üniversitenin bitmesiyle genç yetişkin evreye adım atan kadın öğrenciler, aile üyelerinden gelecek beklenti ve isteklerin farkında olduklarını kartonlara yazdıkları sözcüklerle belli ederler. Öğrencilerin süslü ve resimli kartonlarında; “yeni mezun-taze işsiz,” “kına hatırası,” “dikkat son öğrenci pozum,” “taze mezun,” “sonunda bitti anneec,” “daha da okumam” ve “kaptım diplomayı” gibi yazılar vardır. Yazılar eşliğinde öğrenciler fotoğraf çektirirken, elden ele geçen büyük çerçeve pankartındaki “mezuniyet hatırası” yazısı ile de topluca fotoğraf çektirilir. Pankartlardaki süslü yazılar, öğrencilerin mizahını da içeren bir dille eğlencenin ve çektilen fotoğrafların birer parçası haline gelmiştir. Yazılar, ağırlıklı olarak işsizlik ve üniversite eğitiminin süresinin uzunluğuna işaret eder. Pankartlardaki yazılar, aileden özellikle anneye seslenen ve öğrenciye üniversite eğitim hayatı boyunca sorulan sorulardan oluşur. Üniversite devam ederken “ne zaman bitecek?” “kaç sene kaldı?” gibi sorulara kadın öğrencilerin verdikleri cevaplar, alaycı bir üsluba sahiptir.

2. Mezuniyet kınası pankartları (2017)

3. Mezuniyet kınası pankartları (2017)

Kadın öğrenciler mezuniyet kınalarını, erkeklerin yanında çekinen ya da oynamayı uygun bulmayan, oynamayı beceremeyen, kendini sakınan, başörtülü, başörtüsüz öğrenciler için oldukça keyif aldıkları; aşağıdan yapılan, kadınlar arası dayanışma biçimlerini artıran, arkadaşlıklarını pekiştiren yaratıcı eğlenme biçimleri olarak yorumlamaktadırlar. Bu eğlence, öğrenci popüler kültürü içinde hızla yayılmakta ve kadın öğrencilerin kendi deneyim alanları içinden farklı yorumlara kapı aralamaktadır:

Evleneceğimiz zaman arkadaşlarımızın kınalarına gidemeyeceğimiz için şimdiden gitmiş oluyoruz. Kızlar süslenip püslenip eğleniyor. Yaşanmışlık oluyor (Demet, 22).

Mezuniyet kınası yapacağız yurttta, kız kıza eğleniyoruz (Seda, 22).

Kafe bakıyoruz şimdiden. Kız kıza olunduğu için daha rahat bir ortam. Kapalı olayı da var tabi, nasıl rahatsa. Utangaç oluyorlar, çünkü mesela ben erkeklerin olduğu ortamda rahat oynayamam, ama kızlar var sadece, bu şekilde. Baloya gelmeyip kınaya gelen oluyor mesela (Zuhal, 20).

Bence çok güzel, ben de yapmayı düşünüyorum. Bir kere erkeğin olduğu ortamda rahatça eğlenemiyorsunuz. Erkeklerin önünde oynarken nasıl rahat edeceksiniz ki? Zaten tanıdığım bir kafe var. Yani nasıl diyeyim sonuçta okuldaki arkadaşlarınızla bir aile gibi oluyorsunuz. Kapalılar bu ortamda nasıl rahat edecek? En azından istedikleri gibi giyiniyorlar. Bindallı kiralaniyor (Ayşe, 18).

Mezuniyet kınaları, üniversite bünyesinde yapılan halk dansları, konferanslar, bilgi ya da spor yarışmaları gibi etkinliklerin dışında; kadın öğrencilerin kendi organize ettikleri, dans ettikleri, aile ya da eğitim gibi kurumların kontrollü özgürlük tanıdıkları kutlamalar olarak görünmektedir. Kadın öğrenciler bu popüler eğlence tarzını okul ya da yurt bünyesinde de yapmaya, kurumlar bu eğlence isteklerine yanıt üretmeye başlamışlardır. Üniversite etkinliklerinden yılda bir yapılan ya da ertelenen şenliklerin ve sayısı oldukça az olan konserlerin dışında ara bir mekanizma olarak mezuniyet kınası belirlemektedir. Erkeklerin alınmadığı eğlence mekânında

kadınlar kendilerine kurumsal yaptırımlardan muaf oldukları bir alan yaratmıştır. Bir başka açıdan otelde ya da daha pahalı bir mekânda yapılacak olan kutlamaya ucuz bir alternatif olması vesilesiyle de mezuniyet kınaları, öğrencilerin eğlenebilecekleri bir fırsatı kendi lehlerine çevirebilme yeteneği ile de yaratıcı bir biçimdir:

Balo olacaktı, ama pahalı. Biz 40 kişiyiz, herkes veremez; 105 TL yemekli kişi başı fiyat, o yüzden biz aramızda kına yapmaya karar verdik, bir de ekstra okulda kep atılacak (Belgin, 23).

Yani biz 2. sınıfız, ama mezun olan arkadaşlarımız yapıyor. Para toplayarak küçük bir kafede yapıyorlar. Hatta nişanlı olan arkadaşımızın kinasını da önceden yapmış oluyoruz. Kendi aramızda eğleniyoruz. 10 TL gibi bir para toplanıyor. Yiyecek, içecek alınıyor. Aynalar, taçlar, kınalar, cezelye, pasta, müzik... (Sevim, 20).

Yurtta olmuştu, birinci katta, biz de gitmiştik kına yakmışlardı... Kapalı kızlar yurt ortamı diye açılmışlardı (Nisa, 20).

Eğlence biçimleri, kültürel ve ekonomik olarak benzer grupları hedeflemektedir. Benzer sosyo-kültürel arka plandan gelen üniversiteli kadın öğrenciler, düğüne ait kına gecesi organizasyonunu mezuniyet gibi Batılı bir biçime eklemiştir. Kafeler, erkek kamusal alanlarının dışında “kız-kıza” eğlenmek için fırsat oluşturup, özellikle dans ederken erkeklerin “kınayan bakışlarının” uzağında bir alandır. Angela McRobbie’ye göre, dans ve müzik günlük küçük kaçamaklar ve bir ifade tarzı olarak önemli bir role sahiptir (1984, 246). Dansın sadece müzikle değil, gençlik kültüründeki moda ve üslupla da ayrılmaz bir ilişkisi vardır. Dans, eğlence ve kadınsılıkla ilgilidir ve ayrıca parfüm, giyim, makyaj ve ayakkabı ile belirli bir vitrine kavuşan zevkli bir faaliyettir (McRobbie 1984, 139-141). Bu durum dans etmenin sosyal boyutunu da öne çıkarmaktadır. Yereldeki muhafazakâr atmosferin gelenek, tutum, davranış ve alışkanlıkları koruma çabasına karşı üniversitede öğrenim gören kadın öğrencilerin eğlence istekleri, kentte kadın kamusallığını dans üzerinden birleştirmeye başlamıştır:

Kesinlikle yapmayı düşünüyorum. Hiç katılmadım daha önce, ama hep bir arada olmak anlamında çok güzel. Kına, kızların gittiği, bayanlar arasında olan bir şey. Kapalı bayanlar orada açılabilir. Rahatça oynayabilirler (Esin, 21).

Mezun olunca gideceğim. Hem okulda hem yurtta yapıyor, yer kiralanıyor. Çılgınlar gibi oynuyorlar. Ben oynamayı beceremem. O yüzden çılgın gibi gelmişti bana. Çok mutlu oluyorlar, hiç yorulmuyorlar, sadece kız kıza oldukları için olsa gerek. Bayanlar arasında... (Eylül, 20).

(Hep bir ağızdan ve çok da heyecanlanarak) Arkadaşlarla birlikte anı kalması, herkesin bulunması. Sonuçta kız kıza son ortam, sonuçta baloda kavalie var, ama kınada kız kıza... (Belkıs, 23; Sergül, 23; Pınar, 21).

Kına yakılıyor, kızlar kına yakıyor, düğünden önce aileden ayrılmak, şimdi ise arkadaşlardan ayrılmak. Kızlar erkekler gibi değil, bir araya gelmeleri daha zor; kına sayesinde kızlar bir araya toplanıyor... (Belkıs, 23; Sergül, 23; Pınar, 21).

Genelde erkeklerin ağırlıkta olduğu kahvehane, çayhane gibi mekânlardaki yoğun erkek kamusalılığına karşı kafelerle gelişen yeni eğlence biçimleri, kadın öğrencileri kent merkezine daha çok çekmeye başlamıştır. Mezuniyet kinasında özel olarak giyilen yeni giysiler ve kına organizasyonu için satın alınan malzemeler kadın öğrencilerin çarşı pazardaki görünürlüklerini arttırmaktadır:

Çok eğlenceli, biz de yapmalıyız. İlahiyat’tan öğrenciler, buradaki yurdun alt katını kiralamıştı. Yani dışarıda kapalı olduğunu gördüğün kişilerin açılıp oynadıklarını ve farklı kıyafetleriyle görüyorsun. Dans etme, oyun oynama, kına yakıyorlar. KYM⁷ de kiralanabiliyor. Her gelene kına yakıyorlar, bize de yaktılar. Etek, elbise giyiyorlar. Kartonlara yazılmış yazılar vardı. Taçlar vardı. Burada kına malzemeleri satan yerlerden alıyorlar bence... (Buse, 20).

Kızlar oluyor genelde. Küsler varsa barışıyor. Eğlenceli, hatıra kalıyor. Geniş çaplı yapılsa daha iyi olur. Kızlar birlikte müzik, dans, kına... Yakın arkadaşlar hatıra fotoğrafı çektiyor. Reklamcılarda ya da kına

malzemeleri satan yerlerden alıyorlar malzemeleri. Biz de ya kafe kapatırız ya da okulun misafirhanesini kiralayabiliriz. Herkes istediği gibi giyiniyor (Betül, 19).

Evlendirken de askere giderken de yeni bir şeye başlangıç gibi, artık mezun olduk gidiyoruz gibi. Arkadaşlarıyla paylaşabileceğin eğlence anlamında son şey olabilir. Çok samimi olmadıklarınla bile o ortamda samimi olmaya başlıyorsun, hatta sonra görüşmeye başlıyorsun. Kafede yapmıştık, müzikler, davul, pasta kesmiştik. Kartlar, kına tacı, pasta hazırlamışlardı. Özel kıyafet almıştım, orada giyinmek için özellikle. Sonra mezuniyet balosu da oldu, tabi orada erkekler de vardı. Kına daha samimi olduğu için çok eğlenmiştik. Baloya hocalar da gelmişti... (Ayfer, 25).

Mezuniyet kınasına katıldım. Arkadaşlar bir yer kiralamışlardı. Yöresel şeyler geldi. Kız kızı eğlenmek, rahatça, serbestçe kutlama yapmak. Bir arkadaşım şimdiden ne giyeceğini düşünmeye başladı bile (Ayten, 22).

Evin ya da okulun denetleyici uzamanın dışında özerk uzamlar, kurumsal bağların zayıflamasına katkıda bulunabilir (McRobbie 2013, 252). Mezuniyet kınalarının da üniversite kurumunun ertelediği ya da protokol eşliğinde yapılan ideolojik angajman içeren konuşmalarla başlayan etkinlik biçimlerini aşındırma potansiyeli taşıdığı söylenebilir. Mezuniyet kınası hem aile kurumunun içinden kına ile “tanıdık” bir eğlenme biçimi hem de “kız-kıza” olması sebebiyle güvenli bir limandır. Erkek bakışlarından uzakta, kadınlar için bir dönüşümü simgeleyen “geçiş törenleri”nin popüler gençlik kültürü içinden kadınlar arası sosyalliklere, yeni deneyimlere yer açtığı söylenebilir.

Sonuç Yerine

Gönüllü göç ile gelinen kentte kadın öğrenciler, birlikte dizi izlediklerini, dedikodu ettiklerini, “öğrenci işi” yemekler eşliğinde “çene çaldıklarını” ya da YouTube kanallarındaki müzik parçalarıyla dans ettiklerini belirtmişlerdir. Bu etkinlikler ya yurt odasında ya da kalınan evde gerçekleşir. Geleneksel kına gecesi ritüelinin simgesel repertuarıyla melez bir yapı kazanan mezuniyet kına eğlencesi ise kafelerde gerçekleşirken kadın öğrenciler arasındaki dayanışma örüntülerini de açığa çıkarmaktadır. Kınayla birleşen bu homososyal eğlence, mezuniyet coşkusuyla gerçekleşirken kadınların buldukları kentteki öğrenciliklerine dair kendi aralarında biçim verdikleri bir “son eğlenceye” de işaret etmektedir.

Geleneksel kına geceleri, ataerkil ilişkileri yeniden tesis eden dini sembolizmi kullanan bir biçimden uzaklaşarak kente ait yeni bir eğlencelik tüketim hizmeti haline gelmekte, modern eğlence tarzlarıyla eklenmektedir. “Geleneksel/modern” ikiliğine bir karşı çıkış olan mezuniyet kınaları, egemen ideoloji ile biçimlenen erkek kamusal alanların kültürel eziciliğinden uzaklaşmak isteyen kadın öğrenciler için hemcinsleriyle biraraya gelebildikleri bir eğlence deneyimidir. Kültürel muhafazakâr bir iklimde kadın öğrencilerin birlikte ürettikleri eğlence etkinlikleri yurt ya da evden dışarı taşarak kafeler yoluyla “kız-kıza eğlence”nin rotasını kent merkezine taşımaya başlamıştır.

Popüler gençlik kültüründe moda olan akımlar, ritüellerin ortaklaştığı sembollerle her kültürde farklı görünüm kazanmaktadır. Kaynağını doğum günü, mezuniyet, nişan, evlilik gibi hayat evrelerindeki önemli kırılmalarından alan eğlence biçimleri, piyasa koşullarında kaynakları sürekli yenilenen kutlama formlarıdır. Çalışma yapılan kent olan Rize’de mezuniyet ile birleşmiş kına gibi bir ritüel, yeni homososyal alanlar haline getirilen kafeler yoluyla kamusal alanda kadınlar arası bağları eğlence üzerinden kuvvetlendirmeyi başarmış görünmektedir. Kına hazırlık aşamasının öncesi ve sonrasında kafelerin kiralınması, kına malzemelerinin ayarlanması, yeni kıyafetlerin alınması kadın öğrencilerin kent merkezinde bulunma saatlerini de farklılaştırmıştır. Akşam ezanından sonra yurt ya da evde olma, kutlama ve hazırlık aşamalarıyla kırılmalar yaratmıştır. Kamusal alanda çayhane ya da kahvehanelerin hemen yanında yeni nesil kafelerde beliren eğlence biçimleri, çevrimiçi ve çevrimdışı etkileşimlerin de eklenmesiyle kadın öğrencilerin kendi iradelerinin daha baskın olduğu bir biçime kavuşmuştur.

- ¹Ayrıntılı bilgi için bkz: “Türkiye’de her yıl yaklaşık 30 milyar TL düğün harcaması yapılıyor”: <https://dugun.com/isortagim/pazarlama-fikirleri/dugun-sektorunun-pastadaki-payi-buyuyor/18> (Erişim Tarihi: 29 Aralık 2019).
- ²Genellikle kına gecelerinde söylenen bir türküdür. “Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar” olarak bilinen bu türkü evden ayrılan kızın üzüntüsünü anlatan ve gittiği koca evinde iyi olmasının umut edildiği bir türküdür (Göde 2010, 166). Ayrıntılı bilgi için bkz. Göde, H. A. (2010). Kına Türküleri Üzerine *Folklor/Edebiyat*, 16(64), 163-180.
- ³Eğlencenin modern dönüşüm evreleri için bkz. Modleski, T. (Ed.). (1986). *Studies In Entertainment: Critical Approaches to Mass Culture* (Vol. 7). Indiana University Press.
- ⁴Henna Art ve hip-hop müziği ile ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz. Maira, S. (2000). Henna and hip hop: The politics of cultural production and the work of cultural studies. *Journal of Asian American Studies*, 3(3), 329-369.
- ⁵Çeşitlenen kutlama etkinlikleri ve hizmet sektöründeki yeri için bkz: <https://dugun.com/isortagim/pazarlama-fikirleri/dugun-sektorunun-pastadaki-payi-buyuyor/18> (Erişim Tarihi: 29 Aralık 2019).
- ⁶Görüşmeler sırasında kadın öğrenciler, bir “öteki”nden bahsederken “açık” ve “kapalı” ayrımlarına sık sık başvuruyordu. Bedenin örtünme pratiklerini işaret eden “kapalı” ve “açık” sözcüklerini sahadan çıkan ayırım kategorileri ve sembolik sermayenin bir belirleyeni olarak değiştirmeden aktardım.
- ⁷Kültür yaşam merkezi (KYM), öğrencilere fast food, bowling, playstation, langırt ve bilardo gibi eğlence ve yeme-içme gibi hizmetler sunan üniversite içinde bir alandır.

Kaynakça

- Akşit, Elif Ekin "Kadınların Hamamı ve Dönüşümü," *Cins Cins Mekân* der. Ayten Alkan (İstanbul: Varlık Yayınları, 2009): 136-167.
- Başpınar, Gizem, Merve Aslaner, Cemre Arı, Iğın Balkan ve Şeyma Bayrak. *Cumhuriyet Baloları*. Bilkent Üniversitesi HIST 200-08 Öğrenci Projesi (2011-2012 Bahar Dönemi).
- Bayraktar, Adile Nuray Başkent "Ankara'da Cumhuriyet Sonrası Yaşanan Büyük Değişim: Modern Yaşam Kurgusu ve Modern Mekânlar," *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 4 no.1 (2013): 67-80.
- Chairunnisa, Baiq Clara Dita; Solihat, Ade "Henna Art in Global Era: From Traditional to Popular Culture" *International Conference on Social Science and Character Educations and International Conference on Social Studies, Moral, and Character Education* (2018):
- Demir, Mehtap "Toplumsal Cinsiyet Ekseninde Kınalı Kadın ve Müziği," *Ekev Akademi Dergisi* 71 (2017): 199-213.
- Duman, Doğan "Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet Dönemi'ne: Batı Kültürünün Bir Yansıması Olarak Balolar," *Turkish Studies* 11 no.1 (2016): 39-58.
- Dursun, Aysun "Geleneğin İzinde Kültür Değişmeleri ve Dönüşmeleri: Mezuniyet Kınası Örneği," *Uluslararası Söz, Sanat, Sağlık Sempozyumu* Edirne (21-23 Ekim 2015).
- Dülger, Cansu "İzmir Ödemiş'te Kına Gecesi Adetleri," *Folklor Akademi Dergisi* 2 no.1 (2019): 53-68.
- Ertan, Nazlan "Henna Night Revised: When Tradition Meets Consumerism," *Hürriyet Daily News E-Paper*. <http://www.hurriyetdailynews.com/henna-night-revised-when-tradition-meets-consumerism-104436>, 1 Ekim 2016.
- Eum, I. "The Revival of Henna Night in Cairo," *ISIM Newsletter* 13 no. 1 (2003): 1-2.
- Göde, Halil Altay "Kına Türküleri Üzerine," *Folklor/Edebiyat* 16 no. 64 (2010):163-180.
- Göle, Nilüfer. *Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme* (İstanbul: Metis Yayınları, 2011):
- Green, Eileen "'Women Doing Friendship': An Analysis of Women's Leisure as a Site Of Identity Construction, Empowerment and Resistance." *Leisure Studies*, 17 no.3 (1998): 171-185.
- Green, Eileen, Diana Woodward ve Sandra Hebron. *Women's Leisure, What Leisure? A Feminist Analysis* (Houndmills, Basingstoke, Hampshire, Londra: Macmillan International Higher Education,1990).
- Gürbüz, Şeyma Nazlı ve Nurefşan Kutlu "The Perfect Henna Night: Transformation Of A Traditional Turkish Wedding Ritual," *Daily Sabah E-Paper*. <https://www.dailysabah.com/feature/2017/01/21/the-perfect-henna-night-transformation-of-a-traditional-turkish-wedding-ritual>, 21 Ocak 2017.
- Hill, Jeff ve Becker, Peggy *Life Events and Rites of Passage* (Omnigraphics,2008).
- Kandiyoti, Deniz. *Cariyeler Bacılar Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler* (İstanbul: Metis Yayınları,1997).
- Koyuncu, Büke "Benim Milletim..." *AK Parti İktidarı, Din ve Ulusal Kimlik* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014).
- Küçükbasmacı, Gülten "Kültürel Bellek ve Süreklilik: Kına Gecelerinden Mezuniyet Kınalarına," *Milli Folklor* 112 (2016): 73-94.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, "Wedding Tradition" <https://www.ktb.gov.tr/EN-98602/wedding-tradition.html>.
- Maira, Sunaina, "Henna and Hip Hop: The Politics of Cultural Production and The Work of Cultural Studies," *Journal of Asian American Studies* 3 no.3 (2000): 329-369.
- McRobbie, Angela, "Dance and Social Fantasy," *Gender and Generation: Youth Questions*, der. McRobbie Angela, Nava Mica (Londra: Palgrave Macmillan, 1984): 130-161.
- McRobbie, Angela. *Postmodernizm ve Popüler Kültür*, çev. A. Özdek (İstanbul: Parşömen Yayınları,2013).

- McRobbie, Angela ve Jenny Garber, "Girls and Subcultures," *Resistance Through Rituals* der. Stuart Hall, Tony Jefferson (Londra ve New York: Routledge 2003): 209-223.
- Montemurro, Beth, "Sex Symbols: The Bachelorette Party as a Window to Change In Women's Sexual Expression," *Sexuality and Culture* 7 no. 2 (2003): 3-29.
- Montemurro, Beth. *Something Old, Something Bold: Bridal Showers and Bachelorette Parties* (New York: Rutgers University Press, 2006).
- Montemurro, Beth, & Bridget McClure, "Changing Gender Norms for Alcohol Consumption: Social Drinking and Lowered Inhibitions at Bachelorette Parties," *Sex Roles* 52 no.5-6 (2005): 279-288.
- Özarslan, Osman. *Hovarda Alemi: Taşrada Eğlence ve Erkeklik* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016).
- Özkan, Gül Baştok "Türkiye'de Tüketim Kültürü Çerçevesinde Yeniden Şekillenen Evlilik Ritüelleri Üzerine Bir İnceleme," *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi*, 5 no. 10-11 (2018): 13-35.
- Pilcher, Katy Elizabeth Mary "A 'Sexy Space' for Women? Heterosexual Women's Experiences of a Male Strip Show Venue," *Leisure Studies* 30 no. 2 (2011): 217-235.
- Pişkin, H. Nazlı "Kına: Tıp ve Kozmetik," *TDV İslâm Ansiklopedisi* (2016) <https://islamansiklopedisi.org.tr/kina>.
- Sancar, Sancar. *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014).
- Sarıtaş, Ezgi, "Kadın Homososyalliğinin Dönüşümü ve Refet Romanında Kadın Dostluğu," *Fe Dergi: Feminist Eleştiri* 11 no.1 (2019): 125-139.
- Sharaby, Rachel, "The Bride's Henna Ritual: Symbols, Meanings and Changes," *Nashim: A Journal of Jewish Women's Studies & Gender Issues* no.11 (Bahar 2006): 11-42.
- Sirman, Nükhet "Kadınların Milliyeti," *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce IV: Milliyetçilik der.* Tanıl Bora (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002): 226-44.
- Subaşı, Selda Tunç. *Öğrenci Kültürü, Gündelik Hayat ve Hegemonya: Rize Örneği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018).
- Taşkıran, Elif Gizem ve Sevgi Şar "Geçmişten Günümüze Kına," *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi* 6 no.2 (2016): 30-37.
- Üstüner, Tuba, Güliz Ger ve Douglas Holt "Consuming Ritual: Reframing the Turkish Henna-night Ceremony," *Advances in Consumer Research* 27 no.1 (2000): 209-214.

Görüşme Bilgileri (İsim, Yaş, Görüşme tarihi)

- Ayşe, 18, 18 Ekim 2017
Belgin, 23, 5 Ekim 2016
Belkıs, 23, 13 Kasım 2017
Demet, 22, 7 Ekim 2016
Esin, 21, 23 Ekim 2017
Eylül, 20, 31 Ekim 2017
Nisa, 20, 30 Ekim 2017
Pınar, 21, 13 Kasım 2017
Seda, 22, 14 Ekim 2016
Sergül, 23, 13 Kasım 2017
Sevim, 20, 14 Mart 2017
Zuhal, 20, 27 Ekim 2016